

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента

Гирич З.І. про дисертацію Шалаєвої Валерії Станіславівни «Формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 «Теорія та методика навчання (російська мова)»

В умовах конкуренції на ринку освітніх послуг важливою є проблема підвищення якості підготовки іноземних студентів у вишах України. У зв'язку з цим постає завдання оптимізації навчання мов, зокрема російської, іноземних студентів немовних спеціальностей, удосконалення програмного й методичного забезпечення їхньої підготовки. Одним з досліджень, що сприяє вирішенню цих завдань, є кандидатська дисертація Валерії Станіславівни Шалаєвої.

Дослідниця переконливо доводить актуальність своєї роботи. При цьому вона підкреслює залежність ефективності освітньої діяльності від адекватного оцінювання її самими студентами й доцільність розробки аксіологічного аспекту підготовки іноземних студентів немовних спеціальностей до професійної діяльності засобами мови навчання, що, безумовно, сприятиме підвищенню якості їхньої мовної підготовки у ЗВО України.

Дисертаційне дослідження має чітку, логічну структуру, яка відповідає вимогам до наукових робіт. Воно складається з анотацій, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до них, списків використаних джерел (309 найменувань), загальних висновків, 5 додатків, що ілюструють основний зміст роботи. Загальний обсяг дисертаційного дослідження становить 307 сторінок основного тексту, із яких 210 сторінок основного тексту. Робота містить 14 таблиць, 7 рисунків.

У вступі дисертантка розкриває сутність і стан поставленої наукової задачі та її значущість, підстави й вихідні дані для розроблення теми, обґрунтовує необхідність проведення дослідження. Від доведення актуальності обраної теми автор

логічно переходить до формулювання мети дослідження, що полягає у розробці науково-обґрунтованої й експериментально перевіреної методики формування професійно-орієнтованих аксіологічних комунікативних умінь у іноземних студентів немовних спеціальностей. Відповідно до мети сформульовано завдання дослідження, що становлять зміст розділів дисертаційної роботи.

Необхідною умовою досягнення поставленої в роботі мети є вибір методів дослідження. В.С. Шалаєвою використано комплекс теоретичних, емпіричних, експериментальних і статистичних методів дослідження як інструмент отримання фактичного матеріалу, визначено, що саме досліджувалось кожним методом. Доцільне використання цих методів, що відповідають об'єктові й предметові дослідження, його меті та завданням, забезпечило достовірність отриманих результатів і висновків.

У дисертації подано короткий виклад нових наукових рішень, запропонованих здобувачем особисто. Основні наукові результати дослідження представляються аргументовано, чітко. На нашу думку, найважливіші з них: «створено лінгводидактичну модель (когнітивно-діяльнісний конструкт) з урахуванням комплексу підходів (аксіологічного, комунікативно-діяльнісного, акмеологічного й текстоцентричного) та принципу аксіологізації; розроблено й експериментально перевірено методику формування інваріантного (загального для всіх) і варіативного професійно зорієнтованого компонентів комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога».

Практична цінність отриманих у роботі результатів полягає в застосуванні методики формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей під час опанування мови навчання (зокрема російської). Матеріали проведеного дослідження можуть бути використані для вдосконалення процесу навчання мови (зокрема російської) у підготовці іноземних студентів немовних спеціальностей; для створення навчальних посібників з урахуванням аксіологічного підходу до навчання.

Упровадження результатів дослідження в освітній процес здійснювалося на базі чотирьох ЗВО різного профілю (інженерного, медичного, гуманітарного) в різних регіонах України, що сприяло його достовірності.

Достовірність результатів проведеного дослідження забезпечено теоретичним обґрунтуванням вихідних положень, змісту і структури методики формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей; багатоаспектним аналізом теоретичного та емпіричного матеріалу; доцільним використанням методів, відповідних об'єктові й предметові дослідження, його меті та завданням; експериментальною перевіркою висунутої гіпотези. Ефективність розробленої моделі доведено за допомогою кількісно-якісного аналізу результатів експериментального навчання з використанням методу статистичної обробки даних.

Достовірність й обґрунтованість положень і висновків підтверджено їхньою апробацією. Матеріали дисертації пройшли широку апробацію в Україні й за кордоном. Автор має значну кількість наукових публікацій для захисту кандидатської дисертації, в яких повно викладено здобуті результати. За темою дисертації опубліковано 16 наукових праць (із яких 14 одноосібних), у тому числі: 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 в міжнародних наукових фахових виданнях і виданнях України, які індексуються в наукометричних базах Index Copernicus, Google Scholar, Academic Resource Index, Ulrichsweb Global Serials Directory, OCLC WorldCat, РІНЦ), 9 тез доповідей на міжнародних конференціях, 1 стаття, що додатково відображає наукові результати дисертації.

Аналіз дисертаційного дослідження показав, що з трьох ґрунтовних розділів, перший описує теоретичні основи формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей, у другому – представлено теорію і практику формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей, а третій розділ розкриває методику формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей.

У дисертації дослідниця ставить перед собою завдання, з якими їй у цілому вдалося впоратися. Розглянемо ці завдання та результати їх виконання.

Вирішенню перших трьох завдань дослідження присвячено перший розділ роботи, в якому теоретично обґрунтовано лінгвістичні, когнітивно-діяльнісні та методичні основи формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей відповідно до комплексу підходів (аксіологічного, комунікативно-діяльнісного, акмеологічного й текстоцентричного) і комунікативних потреб студентів; схарактеризовано структуру професійно зорієнтованого аксіологічного комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога (інваріантний і варіативний компоненти); сформульовано лінгвістичні, у тому числі лексикографічні, принципи формування корпусу мовних одиниць з оцінювальною семантикою різних рівнів, актуальних для професійно зорієнтованого навчання мови.

У цьому розділі дослідниця підкреслює необхідність формування ціннісного аспекту вторинної мовної особистості іноземного студента, що включає такі компоненти: ціннісна свідомість, ціннісне ставлення до досліджуваної мови та культури носіїв цієї мови, уміння ціннісної комунікативної поведінки, володіння одиницями мови. У першому розділі В.С. Шалаєва цілком слушно спирається на доробок науковців щодо вивчення тексту як лінгвістичного й когнітивного феномену, процесів текстотворення й мовної комунікації, формування текстотворчих умінь у процесі навчання.

Під час теоретичного аналізу особливостей аксіологічного, комунікативно-діяльнісного, акмеологічного й текстоцентричного підходів до викладання російської мови як іноземної дисертанткою з'ясовано, що професійно зорієнтований аксіологічний комунікативний портрет студента має двокомпонентну (загальнонавчальний інваріантний і професійно зорієнтований варіативний компоненти) і трьохаспектну структуру (когнітивний, лінгвістичний, діяльнісний аспекти), що обумовлено комунікативними потребами, профілем освіти й рівнем володіння російською мовою як іноземною.

У дослідженні лінгвістичний аспект аксіологічного комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога обґрунтовано представлено двома компонентами – інваріантним (набір одиниць мовної системи – фонетичних, граматичних, лексичних– відповідно до рівнів комунікативної компетентності (А 2 – В 1); загальнонавчальними аксіологемами, у тому числі лінгвоаксіологемами адекватної самооцінки освітньо-професійної діяльності; лінгвістичним оформленням функційно-комунікативних блоків (ФКБ) і варіативним професійно зорієнтованим (професійно-оцінювальні лінгвоаксіологеми й терміни відповідно до конкретної спеціальності студента).

Важливими результатами дослідження автором доробку науковців під час розв'язання першого завдання дисертації ми вважаємо: уточнення ключових понять «комунікативний портрет», «аксіологічний підхід», «акмеологічний підхід», «аксіологема», «лінгвоаксіологічний професійно зорієнтований корпус», «загальнонавчальні лінгвоаксіологеми», «професійно-оцінювальні лінгвоаксіологеми»; визначення базових понять – «принцип аксіологізації», «професійно зорієнтовані аксіологічні комунікативні вміння», «професійно зорієнтований аксіологічний комунікативний портрет іноземного студента-нефілолога»; виокремлення структури комунікативного портрета як двохкомпонентного й трьохаспектного когнітивно-діяльнісного конструкта; з'ясування лінгвістичних, у тому числі лексикографічних принципів, формування корпусу одиниць мови з оцінювальною семантикою різних рівнів, актуальних для професійно зорієнтованого навчання мови; виділення професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь.

Розв'язання перших трьох завдань логічно підводить дослідницю до четвертого: визначити критерії, показники для виявлення рівнів сформованості аспектів і компонентів професійно зорієнтованого аксіологічного комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога першого курсу ЗВО; схарактеризувати чинні програмні, виявити методичне забезпечення щодо формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей. Зміст четвертого завдання розкрито у другому розділі дисертації.

Критерії сформованості професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь виокремлено дисертанткою відповідно до когнітивно-діяльнісної структури комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога, що є підґрунтям для визначення аксіокогнітивного, аксіолінгвістичного й аксіодіяльнісного критеріїв, кожен з яких має субкритерії загальнонавчальної та професійно зорієнтованої аксіологічної мовної діяльності.

Критерії й показники у дослідженні згруповано та розподілено за рівнями (високий, середній, низький) залежно від повноти знань іноземних студентів ціннісної системи освітньо-професійної комунікативної сфери (гносеологічні показники) і знання лінгвоаксіологічного професійно зорієнтованого корпусу мовних одиниць (лінгвістичні показники), а також від рівня успішності здійснення комунікативного акту (перцептивно-діяльнісні й продуктивно-діяльнісні показники). Критерії, показники та рівні сформованості професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей розглядаються у першому підрозділі другого розділу дисертації. У другому підрозділі подано результати констатувального етапу експерименту, в якому встановлено, що на початок навчання у ЗВО України більшість іноземних студентів немовних спеціальностей (в середньому 43,3%) виявили низький рівень знань і вмінь володіння лінгвоаксіологічним професійно зорієтованим корпусом мовних одиниць, його інваріантним загальнонавчальним і варіативним професійно зорієтованим компонентами.

Результатами дослідження В. С. Шалаєвою теорії й практики формування професійно зорієтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей є визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості аспектів і компонентів професійно зорієтованого аксіологічного комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога; виявлення шляхом проведення констатувального експерименту рівнів сформованості професійно зорієтованих аксіологічних комунікативних умінь у студентів, які вступають на перший курс ЗВО; здійснення аналізу чинних програм і методичного забезпечення формування професійно зорієтованих аксіологічних комунікативних умінь на

підготовчих факультетах й основних етапах навчання мови (зокрема російської) іноземних студентів з метою з'ясування причин низького рівня сформованості цих умінь.

Досліджене вище дало змогу автору розв'язати останнє завдання «створити лінгводидактичну модель і розробити методику комплексного формування інваріантного та варіативного компонентів професійно зорієнтованого аксіологічного комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога й експериментально перевірити її ефективність», зміст якого розкрито у третьому розділі дисертації «Методика формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей».

Загальною метою створення лінгводидактичної моделі було формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь, тобто професійно зорієнтованого аксіологічного комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога. Структура розробленої моделі включає *цільовий блок* (планований результат експериментального навчання) – формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей; *змістовний* (когнітивний, лінгвістичний та діяльнісний аспекти, представлені інваріантним і варіативним компонентами); *методичний* (підходи, принципи, методи, етапи експериментального навчання, система вправ, що обумовлено загальною концепцією навчання іноземних мов у ЗВО); *результативно-оцінювальний* (критерії, субкритерії, рівні та показники сформованості професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь). Складники авторської моделі спрямовані на досягнення результату – сформованість професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей.

Дисертанткою виокремлено й описано три етапи експериментального навчання– аксіосемантичний, аксіоформувальний і аксіорозвивальний.

Найважливішим підсумком дослідження є той факт, що в рівнях сформованості аспектів професійно зорієнтованого аксіологічного комунікативного портрета іноземного студента-нефілолога відбулися позитивні зрушення в середніх

показниках рівнів сформованості аспектів: зменшення показника ЕГ низького рівня та збільшення показника ЕГ високого рівня на контрольному етапі за відсутності суттєвих змін у КГ. Результати педагогічного експерименту довели ефективність авторської методики, коректність висунутої на початку дослідження гіпотези.

Результатами третього розділу дисертації є уточнення поняття «метод моделювання», «модель та її структурні компоненти». Дослідницею сформульовано мету моделювання освітнього процесу, завдання, зміст і структурну схему програми експериментального навчання, створено лінгводидактичну модель і розроблено методику формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей, зокрема систему навчально-тренувальних вправ (передкомунікативні, умовно-комунікативні, комунікативні), доведено ефективність авторської методики навчання.

У розділах дисертації вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень В.С. Шалаєвої. Висновки до розділів роботи у цілому логічні й обґрунтовані. Загальні висновки відбивають найбільш важливі результати дослідження та подальші напрямки наукових досліджень за тематикою дисертації.

Оцінюючи мову й стиль дисертаційної роботи, варто відзначити її смислову завершеність, цілісність і пов'язаність.

Підготовлена до захисту дисертація містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують наукове завдання формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей, що має істотне значення для теорії та методики навчання мов (зокрема російської). Подана дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук оформлена відповідно до державного стандарту.

Автореферат відбиває основний зміст дисертації та відповідає їй.

Список праць автора міститься у списку використаних джерел.

Проведене наукове дослідження викликає деякі сумніви, критичні зауваження та побажання.

1. На нашу думку, окремі формулювання наукової новизни отриманих результатів подано у вигляді анотації, коли констатують, що в дисертації зроблено, а сутність і новизну із написаного виявити неможливо: «вперше теоретично обґрунтовано й описано лінгвістичні, дидактичні, лінгводидактичні засади методики формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей, розробленої з урахуванням комплексу підходів (аксіологічного, комунікативно-діяльнісного, акмеологічного, текстоцентричного) та принципу аксіологізації», «з'ясовано лінгвістичні та лексикографічні принципи формування корпусу мовних одиниць з оцінювальною семантикою».

2. У формулюванні першого завдання роботи немає теоретичного обґрунтування дидактичних і лінгводидактичних засад методики формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей.

3. У дисертації, на нашу думку, недостатнього обґрунтовано методичні основи формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей.

4. У загальних висновках дослідження не сформульовано лінгвістичні, у тому числі лексикографічні, принципи формування корпусу мовних одиниць з оцінювальною семантикою різних рівнів, актуальних для професійно зорієнтованого навчання мови відповідно до третього завдання дослідження.

5. У висновках важливо було приділити увагу розриттю сутності розробленої методики, її компонентам, умовам застосування.

6. Визначаючи практичне значення дослідження, варто було б уточнити для яких етапів, рівнів навчання мови й першої (другої) іноземної мови можна застосовувати розроблену методику.

7. Зазначимо, що у підготовці іноземних студентів-нефілологів важливо враховувати не тільки комунікативні потреби, профіль освіти й рівень володіння іноземною мовою, а й специфіку подальшої професійної діяльності.

8. Викликає питання використання на першому курсі ЗВО завдань, що відповідають рівню володіння іноземною мовою А2, під час формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей, а також відсутність набору одиниць мовної системи для рівня А1.

9. У розділах дисертації відсутні посилання на наукові праці здобувача, наведені в анотації.

10. У роботі зустрічається невелика кількість помилок, уникнути яких важко. Більшість з них є механічними описками і не ставлять під сумнів грамотність автора. У деяких місцях дисертації неправильно оформлені посилання на джерела (с. 68, 71, 72 та ін.).

11. У подальших дослідженнях доцільно виділити набір одиниць мовної системи (фонетичних, лексичних, граматичних) для рівня В2 володіння мовою (зокрема російською) іноземними студентами-нефілологами.

Висловлені зауваження не змінюють загальної позитивної оцінки виконаної роботи.

Таким чином, є всі підстави вважати, що дисертація «Формування професійно зорієнтованих аксіологічних комунікативних умінь в іноземних студентів немовних спеціальностей» є актуальним, оригінальним і достовірним дослідженням, відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 і 14, 15 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів за № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та за № 567 від 27 липня 2016), а її автор Валерія Станіславівна Шалаєва заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (російська мова).

Офіційний опонент –
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри документознавства

та української мови Харківського національного
аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

З.І. Гирич